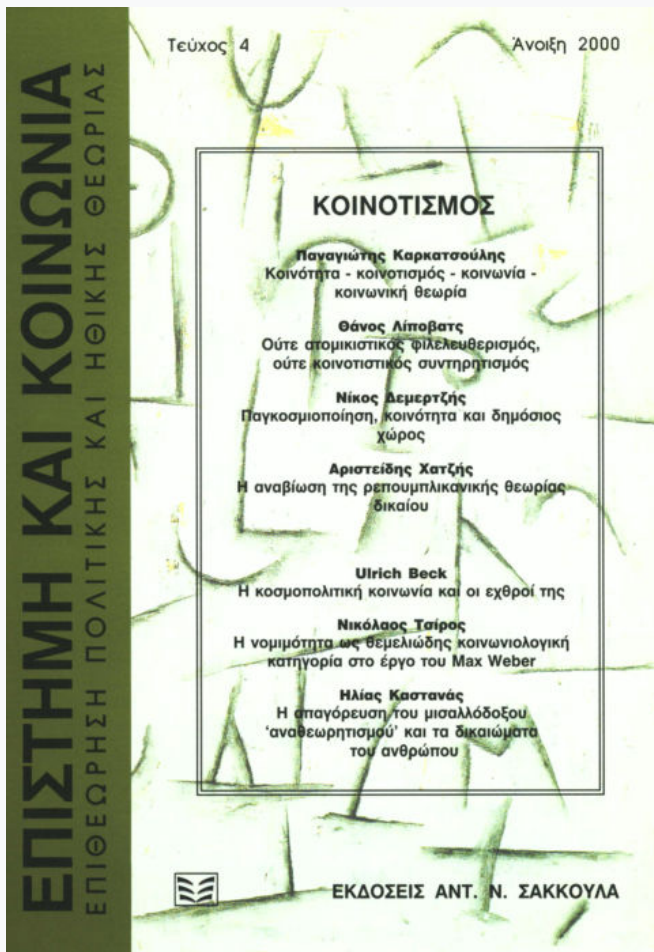

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 4 (2000)

Κοινοτισμός

Η απαγόρευση του μισαλλόδοξου "αναθεωρητισμού" και τα δικαιώματα του ανθρώπου

Ηλίας Καστανάς

doi: [10.12681/sas.742](https://doi.org/10.12681/sas.742)

Copyright © 2015, Ηλίας Καστανάς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καστανάς Η. (2015). Η απαγόρευση του μισαλλόδοξου "αναθεωρητισμού" και τα δικαιώματα του ανθρώπου. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 4, 169–185. <https://doi.org/10.12681/sas.742>

Η απαγόρευση του μισαλλόδοξου 'αναθεωρητισμού' και τα δικαιώματα του ανθρώπου*

Ηλίας Καστανάς**

Η άρνηση της ιστορικότητας του Ολοκαυτώματος, κυρίως από ορισμένους 'διανοούμενους' και ιστορικούς, αποτελεί φαινόμενο με ευρείες διαστάσεις στις μέρες μας. Εθνικά και διεθνή δικαιοδοτικά όργανα επιχείρησαν να συμβιβάσουν την ελευθερία της έκφρασης και της επιστημονικής έρευνας με την ανάγκη περιορισμού του μισαλλόδοξου λόγου, που διαβρώνει τα θεμέλια της δημοκρατικής κοινωνίας. Προοδευτικά, διαμορφώνεται μια κοινή ευρωπαϊκή αντιμετώπιση του κρίσιμου αυτού ζητήματος, η οποία τονίζει τον ψευδο-επιστημονικό χαρακτήρα του 'αναθεωρητισμού', που αποβλέπει στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση 'ευπαθών' κοινωνικών ομάδων και την καταστροφή της 'κουλτούρας ανοχής' που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες πλουραλιστικές δημοκρατίες. Παράλληλα, όμως, επισημαίνει την ανάγκη προστασίας του γνήσιου επιστημονικού διαλόγου, ακόμα και όταν διατυπώνονται απόψεις που θίγουν τις βαθύτερες πεποιθήσεις της πλειοψηφίας των πολιτών. Κράτη και διεθνής κοινότητα καλούνται να εφαρμόσουν τις αρχές αυτές στις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, εξαιτίας της ολοένα αυξανόμενης χρήσης του Διαδικτύου από τους κήρυκες του μίσους.

Πάνω από μισόν αιώνα μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, εξακολουθούν να υπάρχουν ιστορικοί και άλλοι 'επιστήμονες', οι οποίοι

---

* Μια πρώτη μορφή του άρθρου αυτού δημοσιεύθηκε στα γαλλικά, με τίτλο 'Liberté académique et discours de haine', στον τόμο 'La communauté académique à l'aube du troisième millénaire. Droits et responsabilités fondamentaux', επιμέλεια Paul Tavernier/Alice Yotopoulos-Marangopoulos, Bruylant, Βρυξέλλες, 2000.

** Διδάκτωρ Νομικής Πανεπιστημίου Γενεύης.

αρονούνται την ιστορικότητα του Ολοκαυτώματος αλλά και την ύπαρξη των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Συγχρόνως, επιχειρούν να αποκαταστήσουν ιστορικά πρόσωπα που συνεργάστηκαν, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, με τους ναζί κατακτητές.

Ένας από τους γνωστότερους ιστορικούς που αντιπροσωπεύουν την τάση αυτή είναι ο βρετανός David Irving. Φυσικά, η επιστημονική του ειλικρίνεια δεν φθάνει μέχρι το σημείο να παραδεχθεί αυτό που όλοι καταλαβαίνουν διαβάζοντας τα έργα του. Γι' αυτό και κατέθεσε αγωγή για συκοφαντική δυσφήμιση εναντίον Αμερικανίδας συγγραφέως, η οποία είχε 'τολμήσει' να υποστηρίξει ότι ο Irving είναι αρνητής του Ολοκαυτώματος. Στο τέλος μιας δίκης που διήρκεσε οκτώ εβδομάδες, η απόφαση του βρετανικού High Court επιβεβαίωσε ότι ο γνωστός 'ιστορικός' είναι ρατσιστής, αντισημίτης, αρνητής του Ολοκαυτώματος και ότι επιδίδεται σε συνειδητή διαστρέβλωση της ιστορικής πραγματικότητας.

Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι, ενάμιση περίπου χρόνο πριν, τον Δεκέμβριο του 1998, το Εφετείο των Παρισίων καταδίκασε τον ιστορικό και φιλόσοφο Roger Garaudy, συγγραφέα του βιβλίου 'Οι ιδρυτικοί μύθοι της ισραηλινής πολιτικής', για αμφισβήτηση εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, φυλετική δυσφήμιση και πρόκληση φυλετικού μίσους. Ο καταδικασθείς κλήθηκε να πληρώσει το ποσό των 150.000 φράγκων, που συνοδεύονταν από την επιβολή ποινής φυλάκισης με αναστολή. Εξάλλου, ο υπεύθυνος εκδοτικού οίκου ειδικευόμενου στη δημοσίευση παρόμοιων κειμένων και πρώτος εκδότης του επίμαχου βιβλίου, που είχε αθωωθεί στον πρώτο βαθμό, καταδικάστηκε σε έξι μήνες φυλακή με αναστολή και πρόστιμο 30.000 φράγκων. Ανάλογη καταδίκη υπέστη ο ίδιος συγγραφέας στην Ελβετία. Το αρμόδιο δικαστήριο της Γενεύης έκρινε ότι το επίδικο βιβλίο αρνείται το ύψος του αριθμού των εβραίων θυμάτων του ναζισμού και την ύπαρξη των θαλάμων αερίων, αμφισβητεί δε το γεγονός ότι ο Χίτλερ και οι υπεύθυνοι του ναζιστικού καθεστώτος είχαν τη βούληση να εξολοθρεύσουν τον εβραϊκό λαό. Και όλα αυτά, στην προσπάθεια του συγγραφέα να καταδείξει ότι το Ολοκαύτωμα ήταν ένας μύθος που επιβλήθηκε από τα συμφέροντα των ηγετών του σιωνισμού, με τη συνέργεια των κρατών που, κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, συμάχησαν κατά των Γερμανών.

Πιο πρόσφατα, προκάλεσε σάλο στη Γαλλία η κυκλοφορία του ημερολογίου του γνωστού συγγραφέα Renaud Camus. Στην περίπτωση αυτή, δεν είχαμε άρνηση του Ολοκαυτώματος, αλλά εκφράσεις και επιχειρήματα υποτιμητικά για τους Εβραίους. Για παράδειγμα, ο συγγραφέας θεώρησε σκό-

πιμο να μετρήσει τους Εβραίους συνεργάτες της εκπομπής 'Πανόραμα' του σταθμού France-Culture και να αναλύσει τις συνέπειες αυτής της 'υπεραντιπροσώπησης' των Εβραίων. Σε ένα άλλο σημείο, εξέφρασε την αντίθεσή του στο γεγονός ότι όργανα έκφρασης της γαλλικής κουλτούρας και του πολιτισμού είναι στις μέρες μας, σε πολλές περιπτώσεις, Εβραίοι κατά πλειοψηφία. Οι πολύ γνωστές εκδόσεις Fayard, μόλις πήραν δημοσιότητα τα αποσπάσματα αυτά, αποφάσισαν να αποσύρουν το βιβλίο από την κυκλοφορία.

Εύκολα, λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι ο αντισημιτισμός στις μέρες μας καλά κρατεί. Φορείς του μάλιστα είναι 'επιστήμονες', που δεν διστάζουν να επικαλούνται τις ελευθερίες της έκφρασης, της επιστήμης, της τέχνης, της πανεπιστημιακής διδασκαλίας και έρευνας. Οι ελευθερίες όμως αυτές δεν είναι απόλυτες, αλλά υπόκεινται σε περιορισμούς, τους οποίους προβλέπουν τόσο τα εθνικά Συντάγματα, όσο και τα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Χαρακτηριστική, στο σημείο αυτό, είναι η διάταξη του άρθρου 16 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος, που προβλέπει ότι 'η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα'.

Με άλλα λόγια, στη θεμελιώδη ελευθερία της έκφρασης, της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας αντιστοιχεί η, εξίσου θεμελιώδης, υποχρέωση του ερευνητή να σέβεται τις σημαντικότερες αξίες που είναι εγγενείς σε ένα σύγχρονο Κράτος Δικαίου, όπως η αρχή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η απαγόρευση, υπό ορισμένες βέβαια προϋποθέσεις, του 'μισαλλόδοξου λόγου'. Με τον όρο αυτόν εννοείται κάθε μορφή έκφρασης που διαδίδει, παροτρύνει σε, προωθεί ή δικαιολογεί το φυλετικό μίσος, την ξеноφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένης της μισαλλοδοξίας που εκφράζεται με τη μορφή του επιθετικού εθνικισμού, του εθνοκεντρισμού, των διακρίσεων και της εχθρότητας απέναντι στις μειονότητες και τους μετανάστες¹.

Γενικότερα, μια σειρά διεθνών συμβάσεων και άλλων διεθνών κειμένων, νομικά μη δεσμευτικών, προβλέπουν τη λήψη μέτρων από τα Κράτη για την καταπολέμηση των μορφών αυτών έκφρασης. Δύο είναι τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα. Το άρθρο 4 της Διεθνούς Συμβάσεως περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων καταδικάζει κάθε προπαγανδιστική ενέργεια και όλες τις οργανώσεις οι οποίες βασίζονται επί ιδεών ή θεωριών περί ανωτερότητας μιας φυλής ή ομάδας προσώπων ενός χρώματος ή εθνολογικής προέλευσης ή προσπαθούν να δικαιολογήσουν ή να προάγουν το

φυλετικό μίσος και κάθε μορφής διάκριση. Υποχρεώνει, μάλιστα, τα Κράτη να ποινικοποιήσουν κάθε διάδοση ιδεών βασιζομένων επί της φυλετικής ανωτερότητας και μίσους, κάθε παρότρυνση προς φυλετική διάκριση, καθώς και πράξεις βίας ή παρότρυνση εναντίον οιασδήποτε φυλής ή ομάδας προσώπου άλλου χρώματος ή εθνολογικής προέλευσης. Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 20 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα προβλέπει ότι κάθε προάσπιση εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους, που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας απαγορεύεται δια νόμου. Σημαντική είναι, εξάλλου, η συμβολή της UNESCO η οποία, σε μια σειρά διακηρύξεων, συστάσεων και άλλων νομικά μη δεσμευτικών κειμένων, τοποθετεί στο προσκήνιο τον αγώνα κατά των φυλετικών προκαταλήψεων, κυρίως μέσω της εκπαίδευσης, σκοπός της οποίας είναι η προώθηση της ανοχής και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές των διεθνών κειμένων, ο εσωτερικός νομοθέτης υιοθέτησε ποινικές διατάξεις για την καταστολή του μισαλλόδοξου λόγου, σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ελβετία, η Γερμανία, ο Καναδάς, η Ισπανία, κλπ.²

Βέβαια, δεν θα πρέπει κανείς να παραγνωρίζει ότι η ποινική καταστολή του μισαλλόδοξου λόγου δεν συμβιβάζεται αυτόματα με το δικαίωμα στο σεβασμό της ελευθερίας της έκφρασης, που αποτελεί έναν από τους πυλώνες της δημοκρατικής κοινωνίας. Σε μια πάγια νομολογία του, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τονίζει ότι η ελευθερία της έκφρασης καλύπτει, όχι μόνο τις πληροφορίες και τις ιδέες που γίνονται δεκτές με ευχαρίστηση ή θεωρούνται ως μη επιθετικές ή αδιάφορες, αλλά επίσης και αυτές που προκαλούν σύγκρουση, ανησυχία ή αναστάτωση στο Κράτος ή σε μια μερίδα του πληθυσμού. Εξάλλου, το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προστατεύει, όχι μόνο την ουσία των ιδεών, αλλά και τον τρόπο διάδοσής τους, ακόμα και τον πολεμικό, επιθετικό τόνο της εκφοράς τους. Η αναφορά στα 'καθήκοντα και τις ευθύνες' τις οποίες συνεπάγεται η ελευθερία της έκφρασης δεν μπορεί να καταλήξει στην παρβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

Ζητούμενο, επομένως, είναι η αναμόρφωση της απαγόρευσης του μισαλλόδοξου λόγου με τις, ιδιαίτερα έντονες, απαιτήσεις της ελευθερίας της έκφρασης. Η ανάγκη αυτή αντικατοπτρίζεται, συχνά, στο ίδιο το κείμενο των διεθνών συμβάσεων. Έτσι, το άρθρο 4 της Διεθνούς Σύμβασης περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων διευκρινίζει ότι τα Κράτη που καλούνται να προχωρήσουν στον ποινικό κολασμό του μισαλλόδοξου λόγου

οφείλουν να σέβονται τις αρχές που πηγάζουν από την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Τις πιο έντονες προσπάθειες εναρμόνισης κατέβαλαν τα διεθνή, δικαιοδοτικά ή οιονεί δικαιοδοτικά, όργανα. Η νομολογιακή γραμμή που ακολούθησαν έχει δύο σκέλη. Το πρώτο είναι η αυστηρή καταδίκη του ρατσιστικού λόγου, ιδιαίτερα δε του 'αναθεωρητισμού', και η αναγνώριση της εγγενούς απαξίας του σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το δεύτερο είναι η προσπάθεια 'περιορισμού των περιορισμών' που τα Κράτη επιβάλλουν στην ελευθερία της έκφρασης προκειμένου να μην αφήσουν ζωτικό χώρο στο μισαλλόδοξο λόγο.

Η νομολογιακή αντιμετώπιση του μισαλλόδοξου λόγου

Χαρακτηριστικό νομολογιακό προηγούμενο που αναδεικνύει τις τάσεις αυτές είναι η απόφαση *Lehideux και Isorni κατά Γαλλίας*³ του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στην υπόθεση αυτή, οι προσφεύγοντες είχαν καταδικαστεί από τα γαλλικά δικαστήρια με αφορμή τη δημοσίευση της εφημερίδα *Le Monde* καταχώρισης δύο νομίμως λειτουργούντων σωματείων, η οποία καλούσε τους αναγνώστες να αγωνιστούν για την αποκατάσταση της μνήμης του στρατάρχη Πεταίν και επιχειρούσε να αποδείξει ότι, στην πραγματικότητα, ο Πεταίν δεν ήταν συνεργάτης των ναζί.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποσαφήνισε, ευθύς εξαρχής, ότι η άρνηση ή η προσπάθεια αναθεώρησης ιστορικών γεγονότων αποδεδειγμένων πέρα από κάθε εύλογη αμφιβολία, όπως το Ολοκαύτωμα, δεν προστατεύεται από την ελευθερία της έκφρασης. Αντίθετα, αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος που προσβάλλει το πνεύμα της Σύμβασης και τις θεμελιώδεις αξίες της δημοκρατικής κοινωνίας. Έρχεται έτσι σε αντίθεση με το άρθρο 17 της Σύμβασης, που απαγορεύει την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεών της κατά τρόπο ώστε να επιτρέπεται σε ένα Κράτος, μια ομάδα ή ένα άτομο να επιδοθεί σε δραστηριότητα ή να εκτελέσει πράξεις που αποσκοπούν στην καταστροφή των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που αναγνωρίζει η Σύμβαση. Ήδη, σε προηγούμενη απόφασή του, το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η ελευθερία της έκφρασης δεν καλύπτει εξυβριστικές αναφορές στα μέλη μιας ομάδας, όπως οι έγχρωμοι.⁴

Ακολουθώντας την ίδια λογική, το Δικαστήριο έκρινε ότι κάθε προσπάθεια δικαιολόγησης μιας φιλοναζιστικής πολιτικής έρχεται σε αντίθεση με τις αξίες της Σύμβασης. Το ίδιο ισχύει και για την αποσιώπηση γεγονότων

που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα. Από την άλλη όμως μεριά, δεν είναι ορθό να υφίσταται κάποιος τις συνέπειες του ποινικού νόμου από το γεγονός και μόνο ότι επιχειρεί να αποκαταστήσει ένα ιστορικό πρόσωπο, καταδικάζοντας ταυτόχρονα τις βαρβαρότητες της πολιτικής της ναζιστικής Γερμανίας. Πολύ σημαντική είναι η κρίση του Δικαστηρίου ότι το πέρασμα του χρόνου επιβάλλει να αντιμετωπίζονται με λιγότερη αυστηρότητα σε σχέση με το παρελθόν απόψεις παρόμοιες με εκείνες των προσφευγόντων και ότι κάθε χώρα οφείλει να καταβάλει προσπάθειες ώστε να διευκολύνει τον ανοιχτό και ήπιο ιστορικό διάλογο.

Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Σύμβαση παραβιάστηκε, στο μέτρο, ιδίως, που το γαλλικό αστικό δίκαιο παρείχε αποτελεσματικά ένδικα βοηθήματα, λιγότερο περιοριστικά για τα ατομικά δικαιώματα απ' ό,τι η ποινική καταδίκη.⁵

Αν όχι κατ'αποτέλεσμα, στο επίπεδο της διακηρύξεως αρχών, η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ακολουθεί και συμπληρώνει εκείνη της –καταργηθείσης, πλέον– Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία θεωρούσε παγίως σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας τα μέτρα καταστολής του μισαλλόδοξου λόγου, με το αιτιολογικό ότι οι προσφεύγοντες επικαλούνταν την ελευθερία της έκφρασης για την επίτευξη σκοπών αντίθετων προς το γράμμα και το πνεύμα της Σύμβασης.

Περνώντας από το περιφερειακό/ευρωπαϊκό στο οικουμενικό σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, διαπιστώνουμε ότι η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ακολουθεί σταθερά μια νομολογιακή πολιτική που βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος με εκείνη του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Ήδη από το 1983 η Επιτροπή έκρινε απαράδεκτες ως αντίθετες με τις διατάξεις του Συμφώνου τις αιτιάσεις του προσφεύγοντα, με το αιτιολογικό ότι οι απόψεις που εξέφρασε συνιστούσαν παρότρυνση στο φιλετικό και θρησκευτικό μίσος, φαινόμενο που τα Κράτη μέρη οφείλουν να καταστείλουν. Στην υπόθεση *Faurisson κατά Γαλλίας* του 1997, η Επιτροπή έκρινε ότι ο νόμος *Gayssot* (που προβλέπει την ποινική καταστολή του ‘αναθεωρητισμού’) είναι καταρχήν σύμφωνος προς την ελευθερία της έκφρασης, αν και δεν απέκλεισε την πιθανότητα, σε ορισμένες άλλες περιπτώσεις, η εφαρμογή των διατάξεων του νόμου να προκαλέσει παραβίαση του Συμφώνου. Αποδέχτηκε, πάντως, την επιχειρηματολογία της γαλλικής Κυβέρνησης, σύμφωνα με την οποία ο επίδικος νόμος εξυπηρετούσε τον αγώνα κατά του ρατσισμού

και του αντισημιτισμού, που εκφράζεται, κυρίως, μέσα από την άρνηση του Ολοκαυτώματος.

Η δικαιολόγηση της απαγόρευσης του μισαλλόδοξου λόγου

Η νομολογία των διεθνών οργάνων που προαναφέραμε μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις βαθύτερες αιτίες που υπαγορεύουν την ποινικοποίηση του μισαλλόδοξου λόγου. Πρόκειται για τις βλαβερές συνέπειές του, τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο, αλλά και για τον αναμφισβήτητα αντιεπισημονικό χαρακτήρα του.

Η διάβρωση των θεμελίων της δημοκρατικής κοινωνίας από το μισαλλόδοξο λόγο

Πράγματι, η σημαντικότερη δικαιολογητική βάση του αποκλεισμού του μισαλλόδοξου λόγου από το πεδίο εφαρμογής των εγγυήσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι οι καταστροφικές του επιπτώσεις στα άτομα που αποτελούν τον στόχο του, αλλά και στην κοινωνία στο σύνολό της.⁶ Οι εκφράσεις μίσους είναι λέξεις που πληγώνουν, ακόμη και αν δεν οδηγούν ευθέως σε πράξεις βίας. Όπως έχει επισημάνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, θύματα είναι, καταρχάς, οι επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος και οι οικογένειές τους, που εξακολουθούν να έχουν δικαίωμα στην προστασία της μνήμης των τεθνεώτων συγγενών τους.⁷ Θύματα, περαιτέρω, είναι οι ομάδες-στόχοι του μισαλλόδοξου λόγου, εκείνες που παραδοσιακά υπέφεραν από τις διακρίσεις, και των οποίων πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα και η υπόληψη.⁸ Στο ίδιο μήκος κύματος, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Διεθνούς Συμφώνου μιλά για το δικαίωμα της εβραϊκής κοινότητας να μην ζει μέσα σε ένα κλίμα αντισημιτισμού.⁹ Πάνω απ' όλα όμως, το μεγαλύτερο θύμα, αλλά και ο απώτερος στόχος του μισαλλόδοξου λόγου, είναι η δημοκρατική κοινωνία στο σύνολό της, οι θεμελιώδεις αξίες που αντικατοπτρίζονται σε όλα τα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δηλαδή η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η ανεκτικότητα.¹⁰

Η διεθνής νομολογία κατάφερε να αποκαλύψει τους σκοπούς και τις μεθόδους του μισαλλόδοξου λόγου και να καταδείξει την πλήρη ασυμβατότητά του προς την έννοια του 'διαλόγου' και της επιστημονικής έρευνας.

Πράγματι, αυτή η μορφή έκφρασης αποτελεί ευθεία άρνηση διαλόγου, αφού δεν αποσκοπεί στην ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ισότιμων συνομιλητών, αλλά αποβλέπει στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση ολόκληρων κοινωνικών ομάδων. Εκείνος που εκφέρει λόγο μισαλλοδοξίας αρνείται να αναγνωρίσει την αξιοπρέπεια των συνομιλητών του. Δεν τον ενδιαφέρει να ανοίξει διάλογο, αλλά χρησιμοποιεί τον λόγο για να κάνει να σωπάσουν αυτοί που δεν ανήκουν στη 'σωστή' εθνική, θρησκευτική, κοινωνική, κ.λπ. ομάδα. Επιχειρεί να προβάλει και να επιβάλει το ιδεολόγημα της φυλετικής ανωτερότητας, εκμεταλλευόμενος την άγνοια, τις προκαταλήψεις, τον φόβο και τη δυσπιστία απέναντι σε ο,τιδήποτε είναι διαφορετικό, με άλλα λόγια, όλες τις στάσεις ζωής εκείνες που η επιστήμη και η εκπαίδευση αγωνίζονται να εξαλείψουν. Γίνεται, έτσι, εύκολα κατανοητό το γιατί ο μισαλλόδοξος λόγος δεν χαιρεί της προνομακής μεταχείρισης που πάγια αναγνωρίζουν τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα στο δημόσιο διάλογο, τον κατάλληλο να ενισχύσει την πρόοδο στις υποθέσεις που αφορούν την ανθρωπότητα.¹¹

Το αντεπιχείρημα που θα μπορούσε να προβληθεί στο σημείο αυτό είναι ότι η κρατική εξουσία δεν επιτρέπεται να περιορίσει την έκφραση απόψεων, όσο αποκρουστικές κι αν είναι αυτές, αλλά μόνο συμπεριφορά, πράξεις που συνιστούν προσβολή της δημόσιας τάξης ή άλλων μορφών δημοσίου συμφέροντος. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση, η διάκριση μεταξύ λόγων και πράξεων σχετικοποιείται στο έπακρο. Όπως έχει παρατηρηθεί, οι μισαλλόδοξες λέξεις επιφέρουν βλάβη από μόνο το γεγονός της εκφοράς τους¹²: η έκφραση ακραίων ρατσιστικών ιδεών συνιστά αυτόχρημα εξευτελιστική μεταχείριση των προσώπων και των ομάδων στις οποίες αναφέρεται. Για τον περιορισμό της, επομένως, δεν απαιτείται η τέλεση συγκεκριμένης πράξης ούτε η ύπαρξη σαφούς και επικείμενου κινδύνου διατάραξης της δημόσιας τάξης. Πραγματικό αντικείμενο των περιορισμών αυτών δεν είναι η έκφραση αυτή καθεαυτή, αλλά η 'hidden agenda' των φορέων της, δηλαδή η καταβαράθρωση των αξιών-πυλώνων του σύγχρονου Κράτους Δικαίου.

Θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι την αντίληψη αυτή δεν συμμερίζεται η αμερικανική έννομη τάξη, και ειδικότερα η συνταγματική νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Στο αμερικανικό δίκαιο, η ελευθερία της έκφρασης, και η συνακόλουθη υποχρέωση ουδετερότητας του Κράτους απέναντι στις ιδέες που εκφράζονται, υπερτερούν της ανάγκης προστασίας ατόμων και ομάδων από τον μισαλλόδοξο λόγο. Στην απόφαση του *R.A.V. v. City of St.*

Paul, Minnesota του 1992, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματική διάταξη που απαγόρευε την

τοποθέτηση σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο συμβόλων, αντικειμένων, φράσεων, χαρακτηρισμών ή σχεδίων, όπως ο καιόμενος σταυρός ή η ναζιστική σβάστικα, τα οποία γνωρίζει ή έχει εύλογους λόγους να γνωρίζει, ότι προκαλούν οργή, ανησυχία ή πικρία σε άλλους εξαιτίας της φυλής, του χρώματος, των πεποιθήσεων, της θρησκείας ή του φύλου τους'.

Βασικό επιχείρημα της πλειοψηφίας του Δικαστηρίου ήταν ότι η διάταξη δεν απαγόρευε όλες τις εκφράσεις που θα μπορούσαν να διαταράξουν τη δημόσια τάξη, αλλά μόνον εκείνες που εξέφραζαν φυλετικό μίσος. Αυτή η επιλεκτικότητα συνιστά περιορισμό περιεχομένου και απόκλιση από την αρχή της ουδετερότητας που το Κράτος οφείλει να τηρεί απέναντι στις απόψεις που εκφράζονται στον δημόσιο διάλογο, όσο αξιοκατάκριτες κι αν είναι αυτές.¹³

Η διαφορά μεταξύ της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής νομολογίας είναι προφανής. Για την πρώτη, ορισμένες πολιτικές ιδεολογίες έχουν τέτοια απαξία, ώστε να μην βρίσκουν θέση μέσα στην 'αγορά των ιδεών'. Αντίθετα για τη δεύτερη, η διαφύλαξη της ελευθερίας της έκφρασης αποτελεί πρωταρχικό μέλημα των κρατικών αρχών, σε τέτοιο βαθμό ώστε η ανοχή του μισαλλόδοξου λόγου να προβάλλει ως συνταγματική υποχρέωση του Κράτους.

Ο αντιεπιστημονικός χαρακτήρας του αναθεωρητισμού

Ο αντισημιτισμός στις μέρες μας δεν εκφράζεται, τις περισσότερες φορές, με ανοιχτό τρόπο, αλλά παίρνει το μανδύα της επιστημονικής έρευνας ή της 'εναλλακτικής' ιστοριογραφίας που γκρεμίζει, υποτίθεται, τις παραδεδωμένες ιδέες και αποκαλύπτει τα πολιτικά συμφέροντα που κρύβονται πίσω από την επίσημη εκδοχή των γεγονότων. Επιστήμη όμως δεν νοείται χωρίς το κριτικό πνεύμα, την πνευματική εντιμότητα, τη χρησιμοποίηση γενικά αποδεκτής και επαληθεύσιμης μεθόδου για την αναζήτηση της αλήθειας, τη συνειδητοποίηση της ευθύνης του ερευνητή απέναντι στην κοινωνία.

Με βάση τα κριτήρια αυτά, ο μισαλλόδοξος λόγος είναι από τη φύση του αντιεπιστημονικός και δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως 'ψευδο-επιστήμη'.¹⁴ Αφetterία του είναι, για να χρησιμοποιήσουμε τους όρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η πλαστογράφηση της ιστορίας, η άρνηση μιας αναμφισβήτητης ιστορικής αλήθειας, η μη αποδοχή ενός πασιδήλου γεγονότος, η συνειδητή και ηθελημένη ανακρίβεια των προβαλ-

λόμενων απόψεων. Θα μπορούσαμε σ'αυτά να προσθέσουμε την έμπνευση από πηγές αμφιβόλου ή μηδαμινής αξιοπιστίας ή τη χρήση αναίτια επιθετικών εκφράσεων. Είναι αυτονόητο ότι οι μέθοδοι αυτές εργασίας δεν έχουν καμία σχέση με την αναζήτηση της αλήθειας. Άλλωστε, δεν είναι αυτός ο σκοπός των δήθεν επιστημονικών ενασχολήσεων των αρνητών της ιστορικής πραγματικότητας. Στόχος τους είναι, όπως υπογράμμισε το βελγικό Συνταγματικό Δικαστήριο, η αποκατάσταση και η νομιμοποίηση εγκληματικών ιδεολογιών και καθεστώτων.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο βρετανός δικαστής του High Court στην υπόθεση *Iring* θεμελίωσε τη συλλογιστική του στην αντιεπιστημονικότητα της ιστοριογραφίας του ενάγοντος. Τόνισε ότι, αντικειμενικά κρινόμενος, ο βρετανός ιστορικός παραμόρφωσε και διαστρέβλωσε τα ιστορικά γεγονότα κατά τρόπο που μαρτυρά πλήρη παραγνώριση των κανόνων και κριτηρίων που αναμένει κανείς να εφαρμόζει ένας ευσυνείδητος επιστήμονας. Κανένας αντικειμενικός, δίκαιος και αμερόληπτος ιστορικός δεν θα μπορούσε σοβαρά να αμφισβητήσει ότι υπήρξαν θάλαμοι αερίων στο Άουσβιτς και ότι λειτούργησαν με σκοπό τη θανάτωση εκατοντάδων χιλιάδων Εβραίων. Τα πορίσματα της έρευνας του *Iring* δεν ήταν παρά μία έκφραση της ιδεολογίας του, ή καλύτερα των ιδεοληπιών του, που συντίθενται από τρία, αλληλοσυμπληρούμενα στοιχεία. Το πρώτο είναι ο αντισημιτισμός. Ο *Iring*, κατά τον βρετανό δικαστή, διέσχισε τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη θεμιτή κριτική απέναντι στον Εβραϊκό λαό και στη δαιμονοποίησή του, τη συνειδητή δυσφήμιση και τον εξευτελισμό του, που είναι προϊόν των προσωπικών προκαταλήψεων του ιστορικού. Το δεύτερο είναι ο ρατσισμός, έστω και συγκαλυμμένος. Εύλογα ο δικαστής αναφέρθηκε σε δηλώσεις του *Iring*, αποκαλυπτικές των βαθύτατα μισαλλόδοξων αντιλήψεών του για τα θύματα του *Aids*, τους έγχρωμους, τους ομοφυλόφιλους, τους ναρκομανείς. Αποδεικνύεται, δηλαδή, ότι ο αντισημιτισμός δεν είναι παρά η κορύφωση μιας στάσης ζωής που στρέφεται εναντίον οποιασδήποτε περιθωριοποιημένης ή απλώς διαφορετικής ή μειοψηφικής κοινωνικής ομάδας. Το τρίτο στοιχείο είναι η συγγένεια με ακροδεξιές εξτρεμιστικές ομάδες, τις θέσεις των οποίων ανέλαβε να ενδύσει με ένα δήθεν επιστημονικό προσώπειο.

Φυσικά, κάθε ιστορικός, κάθε επιστήμονας έχει δικαίωμα στο λάθος, στην υποστήριξη απόψεων που κάποτε μπορεί να αποδειχθούν ανακριβείς. Όλα όμως τα σφάλματα του *Iring* συνέκλιναν σε ένα συγκεκριμένο σημείο: την απαλλαγή του Χίτλερ από την ευθύνη του για το Ολοκαύτωμα. Εάν επρόκειτο για απλά, ακούσια λάθη ή σφάλματα, δεν θα έβρισκε κανείς αυτή

τη συνέχεια και συνέπεια στην επιχειρηματολογία του. Ο τρόπος που χρησιμοποίησε τις ιστορικές μαρτυρίες ήταν σε τέτοιο βαθμό παράλογος και χονδροειδής, ώστε να μην μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια. Σε τελευταία ανάλυση, κατέληξε ο δικαστής, ο Irving εν γνώσει του διαστρέβλωσε τα ιστορικά γεγονότα προκειμένου αυτά να χωρέσουν στην προκρούστεια κλίνη των προσωπικών του πολιτικών πεποιθήσεων και προκαταλήψεων.

Η απόφαση του High Court είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι απομυθοποιεί τον, δήθεν απομυθοποιητικό και καταγγελτικό της κυρίαρχης ιδεολογίας, λόγο των 'ρεβιζιονιστών' της ιστορίας. Αποκαλύπτει το ότι αυτός στην ουσία αποτελεί μετωνυμία των προκαταλήψεων και του μίσους αυτού που τον εκφέρει, καθώς και προσπάθεια εξευτελισμού του 'Άλλου', με τη χρήση μιας μεθόδου που ανατρέπει όλα τα αυτονόητα κεκτημένα του επιστημονικού λόγου.

Γι' αυτούς τους λόγους, το Κράτος που τιμωρεί τον 'αναθεωρητισμό' δεν παραβιάζει το καθήκον ουδετερότητας απέναντι στις επιστημονικές θεωρίες, που πηγάζει από την ελευθερία της έρευνας και διδασκαλίας, η οποία προστατεύεται από τα εθνικά Συντάγματα και τα διεθνή συμβατικά κείμενα. Αντίθετα, εμποδίζει, νομίμως και θεμιτώς, τη διάδοση της ρατσιστικής προπαγάνδας από πρόσωπα που καταχρώνται τη θέση και το κύρος που τους προσδίδει το καθεστώς του ερευνητή ή του πανεπιστημιακού δασκάλου. Δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι, στα θεμελιώδη δικαιώματα του επιστήμονα, αντιστοιχούν και ορισμένες θεμελιώδεις υποχρεώσεις. Όπως αναφέρεται στο 'Κάλεσμα των Αθηνών', που εκδόθηκε κατά το πέρας συνεδρίου υπό την αιγίδα της ΟΥΝΕΣΚΟ με αντικείμενο την κριτική ανάλυση διαφόρων ψευδο-επιστημονικών θεωριών που προβάλλονται για να δικαιολογήσουν τον ρατσισμό και τις φυλετικές διακρίσεις, η ευθύνη την οποία έχουν επιφορτισθεί οι θεράποντες της επιστήμης συνεπάγεται ορισμένες πολιτικές και ηθικές επιλογές, στην κορυφή των οποίων βρίσκεται ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Ο αγώνας κατά του ρατσισμού απαιτεί την ευρεία συμμετοχή των επιστημόνων στη διάδοση μιας πραγματικά επιστημονικής στάσης, που χαρακτηρίζεται από κριτικό πνεύμα, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.¹⁵ Στο πλαίσιο αυτό, η ουδετερότητα απέναντι σε μισαλλόδοξες θεωρίες, στο όνομα μιας άκριτης πολυφωνίας και ενός σχετικισμού χωρίς όρια, αποτελεί παραίτηση από τον πνευματικό ρόλο που καλείται να διαδραματίσει ο επιστήμονας σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Τα όρια των περιορισμών του μισαλλόδοξου λόγου

Όπως ήδη αναφέραμε, η καταστολή του μισαλλόδοξου λόγου οφείλει να σέβεται ορισμένους θεμελιώδεις κανόνες, ώστε να αποφευχθούν υπέρμετροι περιορισμοί της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά και η 'θυματοποίηση' των θιασωτών του λόγου αυτού.

Ο βασικότερος κανόνας είναι, νομίζουμε, ότι ο νομοθέτης και ο δικαστής, εθνικός ή διεθνής, οφείλουν να αντισταθούν στον πειρασμό να κλείσουν ένα διάλογο ο οποίος βρίσκεται σε εξέλιξη και προκαλεί την ανταλλαγή απόψεων που θεμιτά μπορούν να συγκρούονται μεταξύ τους. Κι αυτό, διότι δεν είναι αρμόδιοι να διακηρύξουν την επίσημη αλήθεια, να καταστείλουν το ιστορικό ψεύδος ως τέτοιο.¹⁶ Όπως έχει παρατηρηθεί, το Σύνταγμα –αλλά και οι διεθνείς συμβάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου– δεν αναγνωρίζουν την επιστημονική αλήθεια ως αξίωμα και προστατεύουν το 'λάθος', κάτι που διασφαλίζει τον επιστημονικό διάλογο και τη διαιώνιση της αναζήτησης¹⁷. Στο πνεύμα αυτό, ο δικαστής του High Court διευκρίνισε ότι το να θέτει κανείς σε αμφισβήτηση ορισμένες πλευρές του Ολοκαυτώματος δεν τον καθιστά και αρνητή του Ολοκαυτώματος. Όπως επισήμανε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην υπόθεση *Lehideux και Isorni*, κάθε χώρα υποχρεούται να καταβάλει προσπάθεια για να συζητήσει ανοιχτά και ήπια την ιστορία της. Από έναν τέτοιο ιστορικό διάλογο, αντικειμενικό, κριτικό, επιστημονικά τεκμηριωμένο, που θίγει θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος, δεν επιτρέπεται να αποκλείεται κανείς. Οι αξιολογικές κρίσεις, οι οποίες δεν είναι παντελώς αβάσιμες και δεν επιδιώκουν να προσβάλουν πρόσωπα ή ομάδες, πρέπει να γίνονται ανεκτές, να συμμετέχουν ισότιμα στην ανταλλαγή απόψεων, ακόμα και αν ελέγχονται ως ανακριβείς.

Ιδιαίτερη σημασία, στο σημείο αυτό, έχει η απόφαση του Αρείου Πάγου, με την οποία δόθηκε ο επilogος της 'υπόθεσης Μπαμπινιώτη'. Το ανώτατο δικαστήριο εξήρε τη σημασία της ελευθερίας της έκφρασης, της επιστήμης και της έρευνας, η προστασία των οποίων, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, νομιμοποιεί και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση είναι να μην προσβάλλεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου και ο ερευνητής να μην υιοθετεί, ούτε να αποδέχεται τις μειωτικές ή εξυβριστικές για ορισμένα πρόσωπα ή μέλη ευρύτερων κοινωνικών ομάδων λέξεις ή φράσεις.¹⁸

Αν ο μισαλλόδοξος λόγος μπορεί να γίνει αντικείμενο ποινικής καταστολής, η επιστημονική έρευνα που έχει ως θέμα αυτήν τη μορφή έκφρασης

πρέπει να παραμείνει ελεύθερη. Η Απόφαση R (97) 20 του Συμβουλίου της Ευρώπης επισημαίνει ότι οι πληροφορίες σχετικά με τον ρατσισμό, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό και τις άλλες μορφές μισαλλοδοξίας προστατεύονται πλήρως από την ελευθερία της έκφρασης. Είναι σαφές ότι εκείνος που ερευνά το φαινόμενο της μισαλλοδοξίας, ακόμα και εκείνος που επιδίδεται σε μια αντικειμενική παρουσίαση της πολεμικής γύρω από την ύπαρξη των θαλάμων αερίων διεκδικώντας τη συμμετοχή του σε έναν δημόσιο επιστημονικό διάλογο¹⁹, δεν μπορεί να ταυτιστεί με εκείνον που εκφέρει το μισαλλόδοξο λόγο, ακόμα και αν εμμέσως συμβάλλει στη διάδοση ενός τέτοιου λόγου. Τα δικαιώματά του δεν μπορούν να περιοριστούν, αρκεί βεβαίως να προσεγγίζει το θέμα του με κριτικό πνεύμα, μακριά από προσπάθειες εντυπωσιασμού, να παίρνει τις αποστάσεις του και να διαχωρίζει τη θέση του από τον μισαλλόδοξο λόγο.

Το ίδιο ισχύει και για τους δημοσιογράφους που επιχειρούν να ενημερώσουν την κοινή γνώμη για την ιδεολογία και την πρακτική των ρατσιστικών ομάδων ή πολιτικών σχηματισμών. Στην υπόθεση *Jersild κατά Δανίας*²⁰, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ότι η καταδίκη ενός δημοσιογράφου που συνέβαλε στη διάδοση, από τρίτον, ρατσιστικών λόγων, παίρνοντας συνέντευξη από αυτόν, η οποία προβλήθηκε από τηλεοπτικό κανάλι, συνιστά δυσανάλογο περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Το Δικαστήριο βασίστηκε στο γεγονός ότι ο δημοσιογράφος δεν αποσκοπούσε στη διάδοση ρατσιστικών ιδεών και απόψεων. Η εκπομπή του ήταν σοβαρή και απευθυνόταν σε ένα καλά ενημερωμένο κοινό. Ο παραγωγός δεν παρέλειψε να προβάλει αντίλογο και να τονίσει τον αντικοινωνικό χαρακτήρα των νεαρών εξτρεμιστών. Η τήρηση των στοιχειωδών κανόνων της δημοσιογραφικής δεοντολογίας αποτελεί, έτσι, απαραίτητη προϋπόθεση του θεμιτού χαρακτήρα μιας έρευνας για τον μισαλλόδοξο λόγο.

Ενας άλλος τρόπος που θα διασφάλιζε τον 'περιορισμό των περιορισμών' της ελευθερίας της έκφρασης είναι η αυτοσυγκράτηση στη χρήση του ποινικού οπλοστασίου. Η προσφυγή σε αυτό θα μπορούσε να γίνεται αφού εξαντληθούν άλλα μέσα, όπως η ευρύτερη αναγνώριση σε αντιρατσιστικές οργανώσεις, και σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις γενικότερα, της ενεργητικής νομομορφώσεως για την άσκηση αγωγών κατά των φερεφώνων του μισαλλόδοξου λόγου ή η πληρέστερη κατοχύρωση του δικαιώματος απάντησης των θυμάτων του ρατσιστικού λόγου.²¹

Παράλληλα, όμως, με την αντίδραση του νομοθέτη ή του δικαστή, θα πρέπει να συνειδητοποιηθεί η *υποχρέωση απάντησης* της επιστημονικής,

κρυφώς δε της ακαδημαϊκής, κοινότητας στον μισαλλόδοξο λόγο. Η κινητοποίηση των μελών της είναι απαραίτητη για την αναίρεση των ψευδοεπιστημονικών επιχειρημάτων, την καταπολέμηση των πιο 'εκλεπτυσμένων' μορφών που ενδύεται ο μισαλλόδοξος λόγος (υποβάθμιση –και όχι άρνηση– του Ολοκαυτώματος,²² απόψεις που υποστηρίζουν ότι για όλα τα προβλήματα της Χώρας και της κοινωνίας μας, όπως η εγκληματικότητα ή η ανεργία, υπεύθυνοι είναι οι αλλοδαποί²³), την αποκάλυψη στην κοινή γνώμη του κρυφού πολιτικού προγράμματος που επιδιώκει να εξυπηρετήσει ο ρατσιστικός λόγος, την ανάπτυξη μιας κουλτούρας ανοχής απέναντι στην ετερότητα σε όλο το μήκος και πλάτος της κοινωνίας πολιτών.

Ο αναθεωρητισμός στο διαδίκτυο

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο μισαλλόδοξος λόγος επιχειρεί, συχνά με επιτυχία, να εκσυγχρονίσει τα εργαλεία της εκφοράς του. Σε πείσμα των απαγορεύσεων από πολλές εθνικές νομοθεσίες, οι ρατσιστικές 'επιστημονικές' μελέτες κυκλοφορούν ελεύθερα στο Διαδίκτυο, ένα χώρο απαλλαγμένο από σύνορα, όπου είναι εξαιρετικά δύσκολο να ανιχνευθούν οι παράνομες δραστηριότητες και να διωχθούν οι υπεύθυνοι, οι οποίοι καλύπτονται συχνά πίσω από την ανωνυμία και εκμεταλλεύονται τις αποκλίσεις που παρουσιάζουν οι εθνικές νομοθεσίες. Σήμερα λειτουργούν εκατοντάδες ιστοσελίδες και ομάδες συζητήσεως που φιλοξενούν τον ρατσιστικό λόγο, και μπορεί να τις επισκεφθεί οποιοσδήποτε. Σταδιακά όμως συνειδητοποιούνται οι κίνδυνοι από την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και λαμβάνονται μέτρα για την αντιμετώπισή τους. Τα μέτρα αυτά δεν μπορούν παρά να έχουν διασυνοριακό, διεθνικό χαρακτήρα. Ήδη από τον Ιούλιο του 1996, το Συμβούλιο της Ε.Ε. υιοθέτησε μια Κοινή Δράση που αποσκοπεί στη διασφάλιση της αποτελεσματικής δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των Κρατών μελών της Ένωσης για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Με τον τρόπο αυτό, όσοι διαπράττουν παρόμοια αδικήματα δεν θα εκμεταλλεύονται τις αποκλίσεις που παρατηρούνται μεταξύ των εσωτερικών εννόμων τάξεων, ώστε να αποφεύγουν την άσκηση ποινικής δίωξης, μετακινούμενοι από τη μια χώρα στην άλλη.

Τα εθνικά δικαστήρια εμφανίστηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις έτοιμα να απαντήσουν στις νέες αυτές προκλήσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι, πρόσφατα, γαλλικό δικαστήριο, ύστερα από αίτηση της Διεθνούς Ενώσεως κατά του Ρατσισμού και του Αντισημιτισμού και της Ενώσεως των Εβραίων

Φοιτητών στη Γαλλία, διέταξε την αμερικανική εταιρεία YAHOO! να εμποδίσει την πρόσβαση των χρηστών του Ίντερνετ στη Γαλλία στην ιστοσελίδα του προκειμένου να αποκτήσουν ναζιστικό υλικό. Το δικαστήριο δικαιολόγησε την απόφασή του αυτή θεωρώντας ότι η έκθεση προς πώληση ναζιστικού υλικού είναι αντίθετη προς το γαλλικό δίκαιο. Ενδεικτικό των δυσκολιών και των αντιφάσεων που υφίστανται στο πεδίο αυτό είναι ότι η εταιρεία συμφώνησε μεν να σεβαστεί πλήρως τις σχετικές διατάξεις του γαλλικού δικαίου, αρνήθηκε όμως να εφαρμόσει τους ίδιους κανόνες εντός των Ηνωμένων Πολιτειών.

Για τον λόγο αυτό καθίσταται ολοένα και πιο επιτακτική η ανάγκη της εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών, της σύνταξης κωδίκων δεοντολογίας, της προώθησης της αυτορύθμισης των εμπλεκόμενων φορέων και της ταξινόμησης των διαδικτυακών τόπων κατά τρόπον ώστε να εμποδίζεται, με τη βοήθεια ειδικού λογισμικού, η πρόσβαση σε περιεχόμενο αντίθετο προς το νόμο.

Αντί επιλόγου

Από τη σύντομη αυτή μελέτη, νομίζουμε ότι προκύπτει πως ο αγώνας κατά της μισαλλοδοξίας δεν θα σταματήσει ποτέ, αλλά θα μεταλλάσσεται ώστε να προσαρμοστεί στις μεταμορφώσεις και τον 'εκσυγχρονισμό' του λόγου του μίσους. Το ενθαρρυντικό είναι ότι, όπως διαπιστώσαμε, έχουν διαμορφωθεί ορισμένοι κοινοί ευρωπαϊκοί κανόνες, μια κοινή στάση των ευρωπαϊκών δημοκρατιών, που πηγάζει από το κοινό ευρωπαϊκό τραύμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και της επικράτησης της ναζιστικής ιδεολογίας. Οι σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες καλούνται να αντιμετωπίσουν τα ιδεολογήματα της βίας, του μίσους και του αποκλεισμού, χωρίς όμως να υποκύψουν στον πειρασμό να χρησιμοποιήσουν τους αντιπάλους τους προκειμένου να περιορίσουν το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Σημειώσεις

1. Ο ορισμός αυτός περιέχεται στην Απόφαση αριθμ. R (97) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.
2. Για μια παρουσίαση των σχετικών εθνικών νομοθεσιών, βλ. Florence Massias, (1993), σσ. 183-210, σ. 184.
3. ΕυρΔΔΑ, υπόθεση *Lehideux και Isomi κατά Γαλλίας*, απόφαση της 23.9.1998, παρ. 53.

4. ΕυρΔΔΑ, υπόθεση *Jersild κατά Δανίας*, απόφαση της 23.9.1994, série A, vol. 298.
5. Βλ. Ηλία Καστανά/Γιάννη Κτιστάκι, (1999), σσ. 1107-1162, σσ. 1147 επ.
6. Βλ. Gérard Cohen-Jonathan, (1997), σσ. 571-597, σ. 577.
7. Ευρ. Επιτροπή Δ.Α., υπόθεση *T. κατά Βελγίου*, DR 34/158.
8. Ευρ. Επιτροπή Δ.Α., υπόθεση *X. κατά Γερμανίας*, DR 29/194.
9. Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, υπόθεση *Faurisson κατά Γαλλίας*.
10. Ευρ. Επιτροπή Δ.Α., υπόθεση *Remer κατά Γερμανίας*, DR 82-B/117, *Marais κατά Γαλλίας*, DR 86-A/184, *D.I. κατά Γερμανίας*.
11. ΕυρΔΔΑ, υπόθεση *Otto-Preminger-Institut κατά Αυστρίας*, Série A, αρ. 295-A, παρ. 49.
12. Βλ. Σταύρος Τσακυράκης, (1997), σ. 200.
13. *Ibid*, σσ. 203-205.
14. Βλ. την απόφαση του βελγικού Συνταγματικού Δικαστηρίου (Cour d'arbitrage) στην υπόθεση Verbeke και Delbouille, παρ. Β. 7.11, *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 1997, σσ. 111 επ.
15. Βλ. το κείμενο και τις σχετικές εισηγήσεις σε *Racisme, science et pseudo-science*, 1981, σ. 160.
16. Βλ. Gérard Cohen-Jonathan, 'Négationnisme', όπ.π., σ. 595.
17. Βλ. Γιώργο Κασιάτη, (1998), σσ. 725- 730, σ. 729.
18. ΑΠ 13/1999, Ολομ, Το Σύνταγμα 2/1999, σ. 253-261, σ. 257.
19. Βλ. την απόφαση του πλημμελειοδικείου των Παρισίων σχετικά με την δημοσίευση του τελευταίου βιβλίου του Roger Garaudy, στην εφημερίδα *Le Monde*, 1-2 Μαρτίου 1998.
20. Όπ.π. (υποσημ. 4).
21. Βλ. Florence Massias, (1993), σσ. 183-210, σ. 204.
22. Βλ. Gérard Cohen-Jonathan, 'Négationnisme', όπ.π., σ. 579
23. Βλ. Didier Batsele, Michel Hanotiau, Odile Daurmont, (1992), σ. 39.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Batsele, D. Honatian, M., Daurmont. D. (1992). *La lutte contre le facisme et la xénophobie*. Bruxelles: Nemesis.
- Cohen-Jonathan, G. (1997). *Négationnisme et droits de l'homme. Droit européen et international. Revue trimestrielle des droits de l'homme*. Faurisson e. France.
- Κασιάτης, Γ. (1998). Η επιστήμη υπό δικαστική απαγόρευση. *Το Σύνταγμα*, τ. 4.
- Καστανάς, Η. Κτιστάκις, Γ. (1999). Επισκόπηση της νομολογίας του έτους 1998 του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. *Δίκη*, τ. 30.
- Massias F. (1993). *La liberté d'expression et le discours raciste ou révisionnist. Revue trimestrielle des droits de l'homme*.

Τσακυράκης, Στ. (1997). *Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ*. Αθήνα, Κομοτηνή
- Αντ. Ν. Σάγκουλας.